

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kontturi, Saara-Maija; Eilola, Jari

Title: Varhaiset piirilääkärit kummeina

Year: 2014

Version: Published version

Copyright: © 2014 Suomen Sukututkimusseura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kontturi, S.-M., & Eilola, J. (2014). Varhaiset piirilääkärit kummeina. *Genos*, 85(4), 226-239.

Varhaiset piirilääkärit kummeina

Mikrohistoriallinen näkökulma

Saara-Maija Kontturi & Jari Eilola

Piiirilääkärit olivat usein toiminta-alueillaan uusia tulokkaita, jotka saattoivat hyödyntää kummisuhteita yhteisöön integroitumiseen ja siinä verkostoitumiseen. He olivat kysytyjä kummeja niin vertaistensa kuin sosiaalisessa hierarkiassa alempana olevien keskuudessa. Artikkelissa tutkituilla kahdella piirilääkärillä kummilasten määrä kasvoi suureksi vuosikymmeniä kestäneen virkakauden aikana. Kummisuhteet ilmentävät toiminta-alueen säätyläisten ammattijakaumaa ja piirilääkäreiden virassaan ja yksityishenkilönä solmimia suhteita.

Tutkimme artikkelissamme piirilääkäreiden kummisuhteita 1700-luvun jälkipuoliskon suomalaisissa kaupungeissa.¹ Kummi-instituutiota on pidetty merkittävänä sosiaalisten suhteiden ja verkostojen luomisen keinona. Sen puitteissa on luotu useita sukupolvia, mutta myös perheiden välisiä sosiaalisia raja-aitoja ylittäviä suhteita. Kummisuhteet kertovat ihmisistä paitsi sosiaaliryhmiensä edustajina myös yksityishenkilöinä. Koska lapsen syntymä ja kaste olivat tärkeitä vanhemmille, kummeiksi pyydettiin sukulaisia, lähimpiä ystäviä tai muuten tärkeitä pidettyjä henkilöitä. Vaikka kummisuus ei edellyttänyt sukulaisuutta, se saattoi mahdollistaa sukuun kuulumattoman liittämisen suvun piiriin.²

Kohteeksi on valittu kaksi piirilääkärinä, Porissa toiminut Bengt Björnlund ja Turussa työskennellyt Johan Gabriel Bergman. Molemmat tulivat residenssikaupunkeihinsa ulkopuolisina. He eivät pystyneet rakentamaan sosiaalista asemaansa syntyperän, maaomaisuuden tai sukulaisuussuhteiden varaan, kuten aateliset tai porvarit. Heillä oli virka, mutta he edustivat uutta ammattiryhmää, jolla ei välttämättä ollut selvää asemaa kaupungin hierarkioissa. Kummiksi pyytämistä on pidetty merkinä siitä, että henkilö on hyväksytty yhteisön jäseneksi.³ Tästä syystä kummisuhteiden ja muiden verkostoitumis- ja integroitumiskeinojen tutkimus on nimenomaan piirilääkäreiden kohdalla kiinnostavaa. Millaisten ihmisten kanssa he seurustelivat ja keitä he pitivät vertaisinaan? Ketkä

taas kelpuuttivat piirilääkäreitä kummeikseen? Tässä mielessä kummisuhteet ja kummin valinta kertovat yhteisössä vallinneista sosiaalisista arvoista.⁴

Kahden piirilääkärin kummiverkostoista koostuva aineisto ei välttämättä tarjoa yleistettävää tietoa tai pitkiä kehityslinjoja, mutta siihen liittyy muita vahvuuksia. Mikrohistoria tutkii menneisyyden ihmistä tämän omista lähtökohdista käsin. Keskittymällä yksittäisten henkilöiden kummiverkostoitumiseen saadaan esille sellaisia ilmiöön liittyviä piirteitä, jotka saattaisivat hukkua laajemmassa käsittelyssä.⁵ Näin etenkin kun molemmat tutkittavista lääkäreistä edustivat poikkeusta. Kummiuden on todettu olevan vastavuoroista, mutta Bergman oli naimaton ja Björnlundilla oli vain tytär, joten kummisuhteet jäivät pakosta yksipuolisiksi. Miten nämä seikat vaikuttivat lääkäreiden kummisuhteisiin? Yksittäisen henkilön tapa toimia ei perustu vain hänen henkilökohtaiseen tulkintaansa maailmasta, vaan se kertoo myös yhteisistä arvoista ja toimintatavoista.⁶ Laajempi konteksti, jossa lähteistä tehtyjä havaintoja tulkitaan, rakentuu kummiutta koskevasta tutkimuksesta.

Käytämme lähteenä Turun ja Porin seurakunnan digitoituja kirkonkirjoja. Turun seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelosta on otettu huomioon Bergmanin virassaoloaika vuodesta 1766 vuoteen 1793, hänen kuolemaansa saakka. Björnlundin tarkastelujakso alkaa Porin seurakunnan syntyneiden ja kastet-

tujen luettelon vuodesta 1762 ja päättyy vuoteen 1810.

Björnlund ja Bergman esimerkkeinä ensimmäisistä piirilääkäreistä

Piirilääkärilaitoksen perustaminen ajoittuu Ruotsin suurvaltiosotien jälkeiseen aikaan, jolloin valtio huolestui väkiluvun romahduksesta ja ryhtyi toimenpiteisiin väestönkasvun lisäämiseksi. Yksi tärkeimmistä keinoista oli sairaanhoidon järjestäminen. Ennen piirilääkäreitä valtakunnassa oli toiminut väliskäreitä, kirurgeja ja erilaisia epävirallisia parantajia. Piirilääkärit olivat ensimmäisiä järjestelmällisesti palkattuja yliopistokoulutettuja lääkäreitä. He olivat lääketieteen tohtoreita ja lääkintäkollegion, Collegium Medicumin, jäseniä. Collegium Medicum valvoi piirilääkäreiden ja muiden lääkintäalan toimijoiden toimintaa ja edellytti piirilääkäreiltä raportointia työstään.⁷

Piirilääkäreitä oli vaadittu palkattaviksi jo 1600-luvun lopulla, mutta vielä 1700-luvun alussa heitä oli vasta yhdeksän. Virat täyttyivät hitaasti seuraavalla vuosisadalla. Suomen ensimmäinen piirilääkäri aloitti virassaan 1749. Vuosisadan vaihteeseen mennessä Suomeen oli perustettu 13 lääkäripiiriä. Toiminta-alueet olivat suuria: useita kymmeniä tuhansia asukkaita kohti saattoi olla vain yksi lääkäri.⁸

Bengt Björnlund (1732–1815) toimi Porin piirilääkärinä 50 vuoden ajan. Hän oli ruotsalaisyntyinen ja opiskeli Upsalan ja Tukholman yliopistoissa. Hänestä tuli lääketieteen tohtori 1760, ja hän aloitti työnsä Porissa 1762. Anatomian opintojen ja kenttäsaaraalan lääkärinä toimimisen ansiosta Björnlundin kirurgiset taidot olivat poikkeukselliset. Björnlundille myönnettiin 1782 asessorin arvonimi. Vuonna 1812 Collegium Medicum myönsi hänelle eron 80 vuoden iässä. Hän kuoli kolme vuotta myöhemmin. Björnlund oli avioliitossa Edla Holstin kanssa. Heille syntyi 1771 tytär Lovisa Margareta.⁹

Johan Gabriel Bergman (1732–93) oli Turun piirilääkäri 27 vuotta. Hän syntyi Porissa ja opiskeli ensin Turun akatemiassa, myöhemmin Upsalan yliopistossa. Hän opiskeli lääketieteen ohella muun muassa anatomiaa, lapsenpäästöä,

lääkeaineoppia ja luonnonhistoriaa. Hänet promovoitiin tohtoriksi 1768, noin kaksi vuotta sen jälkeen kun hän oli aloittanut piirilääkärinä Turussa. Hän toimi myös lasaretinlääkärinä, Kupittaaan terveyslähteen lääkärinä sekä kaupunginlääkärinä vuoteen 1776 saakka. Vuonna 1775 hän sai asessorin arvonimen. 1790-luvun alussa hänen terveytensä alkoi heiketä, ja hän kuoli 62 vuoden iässä 1793. Bergman oli naimaton.¹⁰

Kummi-instituutio 1700-luvulla

Olipa kysymys kaupunkiyhteisöstä tai vaikkapa jonkin ammattiryhmän muodostamasta yhteisöstä, se ei koostu yhdestä tiiviistä verkostosta, johon kaikki kuuluvat. Yhteisö rakentuu useiden erilaisten strategioiden ja joskus hyvinkin tilannekohtaisten ratkaisujen perusteella rakennetuista, osittain päällekkäisistä verkostoista. Yhteisön hajanainen luonne pakottaa jokaisen yhteisön jäsenen luomaan ja ylläpitämään aktiivisesti kontakteja sellaisiin informaationlähteisiin, resursseihin ja sosiaalisiin areenoihin, joista uskoo olevan hyötyä perheensä tai sukunsa aseman ylläpitämisessä.¹¹

Tutkimus on pitänyt kummiutta keinona integroitua yhteisöön, verkostoitua ja muodottaa pitkäaikaisia, joskus jopa sosiaaliset rajat ylittäviä perheiden välisiä siteitä. Kysymys on kuitenkin monimuotoisesta ilmiöstä, jonka käytäntöihin aika, kulttuuriympäristö ja paikalliset traditiot ovat vaikuttaneet vähintäänkin yhtä paljon kuin kirkollinen sääntely ja ohjeistus. Toisaalta kummi-instituution kyky sopeuttaa ja liittää erilaisia sosiaalisia siteitä ja suhteita rituaalistiseen, julkiseen ja pyhään kaavaan selittää sen pitkäikäisyyttä.¹²

Tutkijat ovat jäsentäneet kummiutta eri akseleilla. On puhuttu intensiivisestä ja ekstensiivisestä kummiudesta sen mukaan valittiinko kummit pääasiassa oman suvun piiristä vai sen ulkopuolelta. Länsi-Euroopassa tapahtui 1700-luvun jälkipuolelta lähtien vähittäinen siirtyminen suvun piiriin rajautuvaan kummiuteen. Muutoksen nopeudessa ja sen tapahtumisajan kohdassa on paljon alueellisia eroja.¹³

Siirtymän ekstensiivisistä intensiivisiin kummisuhteisiin on arveltu merkinneen muutosta kummisuhteen luonteesta: ekstensiivisessä

mallissa korostui vanhempien ja kummien väliset suhteet ja sosiaalisten suhteiden laajentaminen, kun taas intensiivisessä painottuu lapsen ja kummin välinen suhde. Käytäntöjä ei kuitenkaan pidä nähdä toisiaan poissulkevinä tai liian deterministisinä. Esimerkiksi eräillä alueilla Ranskassa kysymys kummisuhteen luonteesta oli sukupuolisensitiivinen. Tyttöjen kummit valittiin lähisuvusta, koska naisten katsottiin kuuluvan suvun ja perheen piiriin. Poikien kummit pyydettiin suvun ulkopuolelta, koska heille tahdottiin hankkia suojelijoita ja suhteita uraa varten.¹⁴

Porilaisten kauppiaiden verkostoitumista tutkinut Jarkko Keskinen korostaa ekstensiivisen kummiuden merkitystä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Hänen mukaansa kummiavalinnoilla ajettiin kaupunkiyhteisöissä perheen ja suvun etua ja asemaa. Kummi-instituutio loi perheille sosiaalista pääomaa tai verkostoresurssin, joka oli joko vanhempien, lapsen tai kummien hyödynnettävissä. Se oli avioliittoon verrattuna joustava verkostoitumisen ja aseman vahvistamisen muoto.¹⁵ Sitä se oli myös residenssikaupunkeihinsa ulkopuolisina tulleille Bergmanille ja Björnlundille.

Kummissuhteita on jaettu myös horisontaalisiin ja vertikaalisiin. Ensin mainitussa mallissa kummit pyydettiin vertaisten joukosta ja jälkimmäisessä oman sosiaalisen ryhmän yläpuolelta.¹⁶ Vertikaaliset suhteet on usein tulkittu yksioikoisesti lyhyen tähtäimen taloudellisen hyödyn tavoitteluksi: varakkaat antoivat arvokkaamman kummilahjan.¹⁷ Selvää yritystä hyötyä kummissuhteesta taloudellisesti ei kuitenkaan pidetty hyväksyttävänä.¹⁸ Joillekin vanhemmille suhteet olivat yrityksiä luoda tai säilyttää eräänlainen patron–klientti-suhde. Toiset toivoivat varakkaiden kummien statuksen kohottavan heidän omaansa.¹⁹ Vertikaalisuus ylöspäin toteutui tavallisesti vain kummiksi pyytäessä: alemmalta statukselta tulleeeseen kummipyynnöön voitiin vastata myöntävästi, mutta kummeiksi ei ollut tapana pyytää sosiaaliselta statukselta alempiarvoisia henkilöitä.²⁰

Kirkon mukaan kummi on vanhempien valitsema henkilö, joka edesauttoi lasta oppimaan kristinuskon pääkohdat ja osallistui muu-

hunkin kasvatukseen. Tehtävistä suoriutuminen edellytti kummiksi valitulta tiettyjä ominaisuuksia. Hänen täytyi olla täysi-ikäinen, kunniallinen, hurskas ja jumalinen luterilainen, jolla ei ollut rikoksia kontollaan.²¹ Kummius kuitenkin luiskahti jo varhain kirkollisten auktoriteettien kontrollista, ja sosiaalisia suhteita koskevat asiat osittain jopa syrjäyttivät kummien uskonnolliset tehtävät.²²

Ensimmäiset valtakunnallisesti yhtenäiset ohjeet kasteluetteloiden pitämisestä ja niihin kirjattavista asioista annettiin vuoden 1686 kirkkolaisissa. Sen mukaan luetteloon tuli merkitä lapsen nimi, syntymä- ja kastepäivät sekä vanhempien ja kummien nimet.²³ Kirjaaminen tarkentui ja sen muodot vakiintuivat 1700-luvulla. Osittain kirjaamisesta vastanneiden henkilöiden tarkkuudesta johtuvia alueellisia eroja ja epäyhdenmukaisuuksia tavataan kuitenkin vielä 1900-luvun alussa.²⁴

Porin maistraatti havaitsi 1773, että kaupungin kirkonkirjojen ylläpito oli laiminlyöty lähes tyystin yhdeksän vuoden ajalta. Se määräsi merkitsemään asianmukaiset tiedot jälkikäteen, mutta tästä huolimatta vuosien 1763–71 kasteluetteloista puuttuvat kummitiedot muutamia perheitä lukuun ottamatta. Niinpä luetteloiden perusteella on mahdotonta saada kokonaiskuvaa uusien kummissuhteiden muodostumisesta tällä kaudella. Lisäksi aikalaisetkin tiedostivat, että jälkikäteen kerättyihin tietoihin jäi sekaannuksia lasten nimissä, määrissä ja syntymäajankohdissa.²⁵ Myös piirilääkäri Björnlundin ainoan lapsen, Lovisa Margaretan, syntymä osuu tälle jaksolle emmekä saa siksi tietää, keitä hänellä oli kummeinaan. Turun aineistossa vastaavia aukkoja ei ole. Vaikka mahdollisista puutteista on vaikea saada varmuutta, kirjaaminen on säännönmukaista.

Etenkin naisten nimien kirjaamisessa on henkilöiden identifointia vaikeuttavia epäyhtenäisyyksiä. Toisinaan luetteloon on merkitty kummin kaikki nimet, toisinaan nähtävästi vain kutsumanimi. 1600-luvulla oli vielä yleisenä tapana, että naiset pitivät isänsä nimen avoitumisen jälkeen, mutta 1700-luvun jälkipuoliskolla tapa oli murtumassa. Parhaimmillaan kasteluetteluihin on merkitty molemmat suku-

nimet, mutta yleensä kuitenkin vain toinen. Ei voi myöskään automaattisesti olettaa, että peräkkäin merkitty mies- ja naiskummi olivat puoliset, vaikka nainen mainittaisiinkin rouvana. Usein myös avioparit mainittiin erillään; sekä Turun että Porin kirjoissa mieskummit luettiin usein ensin arvojärjestyksessä ja naiset heidän jälkeensä omana luettelonaan.

Piirilääkäreiden kummiverkostot

Bengt Björnlundin perhe solmi vuosina 1762–1810 kummissuhteet 50 lapseen, mikä tarkoittaa noin yhtä uutta kummilasta vuodessa. Johan Gabriel Bergman oli kummina 37 lapselle vuosina 1767–93, joten kummilapsia oli yksi vajaata vuotta kohden. Todellisuudessa jakauma ei ollut näin tasainen. Välissä saattoi olla vuosia, joiden aikana kummissuhteita ei solmittu lainkaan, ja joinakin vuosina niitä oli useita.

Björnlundin perheen vuosi 1777 oli ennätysellinen. Silloin solmittiin kummissuhteet kuuteen lapseen. Vilkkain vuosikymmen oli kuitenkin 1780-luku, jolloin perheenjäseniä pyydettiin 19 lapsen kummeiksi. Lukumäärä selittyi osittain sillä, että tytär Lovisa Margareta alkoi saada kummipyntöjä täytettyään 15 vuotta. Bergmanin aktiivisin vuosi oli 1789, jolloin häntä pyydettiin neljän lapsen kummiksi.

Björnlundin perheen solmimien uusien kummissuhteiden määrä oli pieni 1760-luvulla ja se väheni uudelleen vuosisadan vaihteessa. Jakson alkua voi selittää sillä, että uusiin tulokkaisiin täytyi ensin tutustua ennen kuin heitä saattoi pyytää kummeiksi.²⁶ Toisaalta kyseessä voi olla puutteellisen kirjaamisen aiheuttama harha. Loppukauden hiljaisuus saattaa selittyä Björnlundien korkealla iällä.

Toisaalta Johan Bergmania pyydettiin viimeisinä elinvuosinaan terveyden heikentymisestä huolimatta kummiksi peräti seitsemälle lapselle. Bergman ei välttämättä pitänyt sairasteluaan kohtalokkaana, sillä hän oli vasta noin 60-vuotias ja hänen terveytensä oli tiettävästi ollut aina heikko.²⁷ Ei ole tiedossa, vaikuttiko sairastelu 1780-luvun hiljaiseen kauteen. Vuosien 1783–88 aikana Bergman pyydettiin kuitenkin vain kahden lapsen kummiksi.

Toinen mahdollinen selitys Björnlundien

kummissuhteiden vähentymiselle saattaa löytyä epäonnistuneesta avioliittostrategiasta. Puolison valinta muuttui 1700–1800-luvulla vapaammaksi; suvun ja perheen vaikutusvalta väheni oman päätösvalan ja tunteiden korostuessa. Silti oltiin kaukana siitä, että osapuolet olisivat saaneet valita toisensa vanhemmistaan piittaamatta. Tyttären avioliitto merkitsi perheelle taloudellisten resurssien jakamista. Etenkin yhteiskunnan ylemmissä kerroksissa, joihin Björnlunditkin lukeutuivat, vanhemmat kontrolloivat puolisonvalintaa tarkasti, koska heillä oli omaisuus ja kunnia suojattavana.²⁸

SEURAN AUKIOLOAJAT

Suomen Sukututkimusseura on avoinna maanantaisin, tiistaisin ja torstaisin klo 10–12 ja klo 13–17 sekä keskiviikkoisin klo 14–19. Perjantaisin Seura on avoinna sopimuksen mukaan.

Seuran kirjasto on avoinna maanantaisin ja tiistaisin klo 13–17, keskiviikkoisin klo 14–19 ja seuraavina lauantapäivinä klo 11–15: 13.12., 10.1., 14.2., 7.3., 11.4., 9.5. ja 6.6. Kirjastossa on näinä lauantapäivinä joulukuusta huhtikuuhun tarjolla sukututkimusneuvontaa klo 12–14. Sukututkimusneuvontaa järjestetään Seurassa myös Tieteiden yönä torstaina 8.1. klo 18–20.

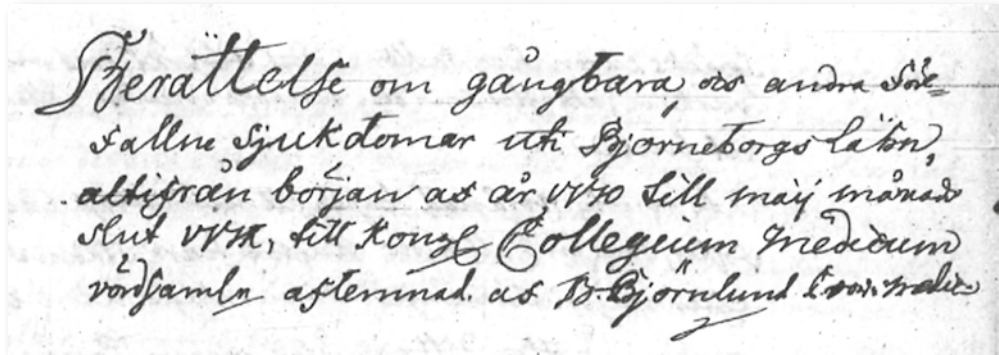
Seura on suljettu viikoilla 52 ja 8. Uudenvuodenaattona 31.1.2014 Seura suljetaan klo 17.00.

SAMFUNDETS NYA ÖPPETIDER

Genealogiska Samfundet i Finland är öppet måndagar, tisdagar och torsdagar kl. 10–12 och kl. 13–17 samt onsdagar kl. 14–19. På fredagar är Samfundet öppet enligt överenskommelse.

Samfundets bibliotek är öppet måndagar och tisdagar kl. 13–17, onsdagar kl. 14–19 samt följande lördagar kl. 11–15: 13.12, 10.1, 14.2, 7.3, 11.4, 9.5 och 6.6. Rådgivning för släktforskare (främst på finska) dessa lördagar kl. 12–14 fr.o.m. december t.o.m. april. Under Vetenskapens natt torsdagen 8.1 ordnas rådgivning kl. 18–20.

Samfundet är stängt under veckorna 52 och 8. På nyårsafton 31.1.2014 stängs Samfundet kl. 17.00.

*Öfverättelse om gängbara och andra Säk-
sällna Sjukdomar i de Björneborgs lään,
altid från början och år 1770 till maj månads
slut 1771, till Konz. Collegium Medicum
vordamla aftermal. af Dr. Björnlund L. med. medic.*

Bengt Björnlundin ensimmäinen säilynyt vuosikertomus Collegium Medicumille vuodelta 1771. Björnlund säilytti koko pitkän virkakautensa ajan oman tyyliensä raportoida. [LÄHDE](#)

Lovisa Margareta Björnlund synnytti 1792 aviottoman lapsen, joka sai nimekseen Lovisa Albertina. Vaikka kummien valinnan lähisuvun piiristä on arvioitu yleistyneen 1800-luvulla, tässä vaiheessa oli harvinaista, että vastasyntyneen molemmat isovanhemmat olivat kummeina.²⁹ Aviottomat lapset olivat poikkeus, koska lähisukuun kuulumattoman oli usein kiusallista ryhtyä heidän kummeikseen. Tällöin kummivalinta kohdistui tavallisesti isovanhempiin, kuten kävi Lovisa Margaretan lapsen kohdalla: Edla Holst ja Bengt Björnlund ryhtyivät lapsenlapsensa kummiksi. Toisaalta aviottomien lasten heikompa asemaa pyrittiin kompensoimaan mahdollisimman monella kummilla, joiden myös haluttiin olevan mahdollisimman korkea-arvoisia.³⁰ Lovisa Albertinan kaksi muuta kummiä olivatkin sangen arvovaltaisia. Heistä toinen oli majuri ja paroni Arvid Adam Hastfehr.³¹ Toinen kummi oli varapormestari Johan Souranderin vaimo Anna, jonka esikoisen perheeseen Björnlundeilla oli kummissuhteita. Asessorin perheen arvovalta ja suhteet riittivät kuitenkin vain kahden kunnollisen kummin hankkimiseen.

Tapahtuma vaikutti selvästi Lovisa Margaretan kummissuhteisiin. Vuoden 1791 jälkeen häntä ei pyydetty kummiksi Porissa. Toisaalta katoaminen selittyy sillä, että hän avioitui 1793 coopwaerdie-kapteeni Fredrik Idmanin kanssa ja muutti asumaan tämän Takkula-nimiselle tilalle Huittisten Sammun kylään. Etenkin koulutettujen kauppalaivojen kapteenien status nousi 1700-luvun jälkipuoliskolla ja 1800-luvun

alussa. Idmankin oli ylioppilas ja suorittanut syvänmeren purjehduksen edellyttämän kapteenin tutkinnon. Porin taloudellinen kehitys lisäsi kapteenien kysyntää avioliittomarkkinoilla etenkin alemman porvariston keskuudessa. Kauppiasluokassa ja Björnlundin edustamien säätyläisten piirissä kapteenin kanssa avioituminen merkitsi yleensä alenevaa säätykiertoa, mutta Lovisa Margaretan tilanteessa vastikään leskeytynyt coopwaerdie-kapteeni Idman tuli pelastuksena.³²

Kaikki Björnlundin perheen 50 kummilasta eivät olleet piirilääkärin kummilapsia. Edla ja Bengt olivat molemmat 11 kertaa yksin kummeina, ja pariskuntana 16 kertaa. Lovisa Margaretaa pyydettiin ensimmäisen kerran kummiksi 1786, ja kummissuhteiden määrä kasvoi vuoteen 1788 mennessä kahdeksaan. Sen jälkeen hän oli vielä kummina kolme kertaa äitinsä ja kerran isänsä kanssa.

Solveig Fagerlund on esittänyt, ettei kummi-pyyntöä välttämättä osoitettu tietylle henkilölle, vaan koko perheelle, jonka sisällä päätettiin, kuka tai ketkä perhettä edustaisivat.³³ Björnlundien tapa jakaa kummiustehtäviä keskenään viittaa strategiaan, jossa kummiussuhteet jaettiin perheen sisällä määrällisesti jokseenkin tasan. Sama näkyy myös niissä tapauksissa, joissa oltiin kummeina usealle saman perheen lapselle. Kukin perheenjäsen oli vuorollaan arvostetun apteekkari Stengrundin tytärten kummeina perheen esikoisesta lähtien.

On oletettavaa, että Johan Gabriel Bergmanin naimattomuus ja lapsettomuus vaikuttivat

hänen kummilastensa suhteellisen suureen määrään. Bergman oli yhteisössään arvostettu, ja kun muita alan toimijoita oli vähän – Bergman toimi pitkään Turun ainoana lääkärinä – eikä Bergmanilla ollut perhettä, häntä pyydettiin kummiksi useammin kuin Bengt Björnlundia, joka jakoi tehtävät vaimonsa ja tyttärensä kanssa.

Yksittäisten perheenjäsenten ja perheettömien suosiminen kummeina avioparien sijaan näyttää olleen kaupunkilaisilmiö. Porvarisperheet, jotka tahtoivat kummisuhteiden avulla säilyttää ja vahvistaa perheensä asemaa paikallisyhteisössä tai tietyssä verkostossa, saattoivat hajauttaa kummien valintaa yhden avioparin sijasta mahdollisimman moneen perheeseen. Motiivina saattoi olla myös korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien kummien vähyys.³⁴ Vähälapsisille tai perheettömille kummisuus puolestaan tarjosi mahdollisuuden integroitua sosiaalisesti yhteisöön ja saada sieltä myös sellaista tukea, jota toiset hankkivat omien ja lastensa avioliittojen avulla.³⁵

Keitä piirilääkäreiden kummilapset olivat?

Kun tarkastellaan Björnlundin perheen kummilapsia (50) heidän isiensä ammattien mukaan, suurimmaksi ryhmäksi osoittautuvat porvarit (15). Käytännössä kaikki kuuluivat ylempään porvaristoon. Enemmistö oli kauppiaita, mutta tässä joukkoon on luettu myös apteekkari, pormestari Lars Sacklén ja varapormestari Kristian Johnsson. Toiseksi suurimman ryhmän muodostivat virkamiehet (11), joiden joukossa oli hovioikeuden advokaatti, notaari ja manttaalikomissaari. Pääosa joukosta oli kuitenkin tulli-inspektoreita, tullinhoitajia, tullikirjureita ja kontrollöörejä.³⁶ Kolmanneksi suurimpaan ryhmään kuuluivat papit ja opettajat (10). Neljännen ryhmän muodostivat Porin prikaatin palveluksessa olleet henkilöt (6), lähinnä aatelisia upseereja, mutta mukana oli myös rykmentin varasotatuomari, välskäri ja rakuuna. Viimeiseen ryhmään kuului kolme käsityöläistä. Lisäksi kolmen isän status jäi selvittämättä epäselvän merkinnän vuoksi ja yksi oli merkitty tuntemattomaksi. Vaikka Björnlundeja kummiksi pyytäneet kuuluivat Porin korkeimpaan eliittiin, vertikaaliset kummisuhteet olivat hallit-

sevia. Horisontaalisia kummisuhteita solmittiin lähinnä aateliston, korkeamman virkamiehistön ja yliopistokoulutetun opettajakunnan kanssa.

Bergmanin kummilasten (37) vanhemmista selvästi suurin osa oli virkamiehiä (15). Näihin kuului muun muassa kaksi hovioikeuden asesoria, kaksi raatimiestä, kaksi kamreeria, kihlakunnantuomari ja hovioikeudenneuvos. Porvarit oli vasta toiseksi suurin ryhmä (9). Näiden lasten isistä kuusi oli kauppiaita, yksi apteekkari, yksi ylitirehtööri ja yksi pormestari. Akateemisten ammattien edustajia oli viisi, joista neljä oli professoreita ja yksi tähtitieteen observaattori. Merikapteeneja oli kaksi ja luutnantteja kaksi. Lisäksi kummilasten vanhemmissa oli urkuri, kaupunginvälskäri, lasaretinvälskäri, rusthollari ja nahanparkitsija. Viimeksi mainitut sekä porvarit solmivat Bergmanin kanssa vertikaalisia kummisuhteita: niissä Bergman ryhtyi sosiaaliselta statukseltaan alempien lapsen kummiksi. Enemmistö Bergmanin kummisuhteista oli kuitenkin horisontaalisia eli solmittu vertaisten kesken. Näihin kuuluivat ainakin virkamiehet, akateemiset ja upseerit. On kiinnostavaa, että Bergman ei ollut yhdenkään papin lapsen kummi, vaikka Björnlundilla ryhmä oli verrattain suuri. Björnlundilla myös porvaristo näkyi kummisuhteissa vahvimpana ryhmänä, kun taas Bergmanilla ylempiä virkamiehiä oli selvästi eniten.

Piirilääkäreiden residenssikaupungeissa asui joukko muita terveydenhoidon ammattilaisia. Porissa oli toiminut välskäreitä 1600-luvulta saakka, ja osalla heistä oli jo 1700-luvun puolivälin vaiheilla kuninkaallinen valtakirja ja tutkinto. Björnlundin uran alkupuolella kaupungin välskärinä oli Johan Adam Måsberg. Kaupunginkirurgiksi nimitettiin 1783 Lars Larsson Hedberg. Porin rykmentillä oli oma välskärinsä Jakob Lindebäck. Kaupungissa oli vuodesta 1773 oma apteekki. Se sai privilegiot 1681, kun apteekkia pitänyt Martin Stengrund suoritti tutkinnon Turun akatemiassa. Kaupungissa oli myös tutkinnon suorittanut kättilö Maria Mandelberg.³⁷

Turku oli yksi Suomen ensimmäisistä piirilääkäripiireistä, ja siellä oli 1757 aloittanut toimintansa ”Suomen lääketieteen isäksi” titu-

leerattu Johan Haartman. Hän vastasi myös kaupunginlääkärin toimesta sen jälkeen kun viranhaltija Niklas Wasström kuoli. Bergman opiskeli Haartmanin johdolla lääketiedettä ja seurasi tätä piirilääkärin virkaan. Hän hoiti myöhemmin myös kaupunginlääkärin tointa. Kaupunkiin saatiin vasta 1775 toinen kaupunginlääkäri, Nils Avellan, joka kuoli jo viiden vuoden kuluttua. Virka täytettiin uudelleen kahden vuoden kuluttua, ja tällä kertaa siihen astui Johan Haartmanin serkun poika Gabriel Erik.³⁸ Turun akatemialla oli oma apteekki, jonka ensimmäiseksi apteekkariksi tuli Lars Henrik von Mell 1756.³⁹

Edellä mainitut nimet näkyvät monessa käänteessä Bergmanin kummissuhteissa. Erityisen usein Bergmania pyysivät kummiksi apteekkariksi Lars von Mellin perheen jäsenet. Lars von Mell sai vaimonsa Hedvig Dorothea von Aakenin kanssa 1770 tyttären, Fredrika Lovisan, jonka kummiksi Bergman pyydettiin. Fredrika Lovisa meni naimisiin Gabriel Erik Haartmanin kanssa, ja Bergmanista tuli heidänkin lapsensa kummi 19 vuotta myöhemmin. Gabriel Erik Haartman oli tuolloin lääketieteen professori. Hänen isänsä, isoisänsä ja isoisoisänsä olivat kaikki olleet henkikirjureita, mutta hän päätti valita isoisänsä veljen sukuhaaran mukaisen ammatin lääketieteen parista. Tästä sukuhaarasta tuli muun muassa Johan Haartman, jonka oppilaana Bergman oletettavasti tunsikin Gabriel Erik Haartmanin ilman virkayhteyksiäkin.⁴⁰ Gabriel Erik Haartman aateloitiin von Haartmaniksi 1810, ja seuraavana vuonna hänestä tuli Collegium Medicumin puheenjohtaja.⁴¹

Bergman oli kummina myös Lars von Mellin kahden muun tyttären lapsille. Anna Charlotta oli avioliitossa professori Carl Niclas Helleniuksen kanssa. Vuonna 1790 he saivat tyttären, Sophia Albertinan, jonka kummiksi Bergmania pyydettiin. Isä Hellenius oli lääkäri ja luonnon tutkija, vuodesta 1780 alkaen professori. Hänet aateloitiin 1816, minkä myötä hänestä tuli von Hellens.⁴²

Kolmas tytär Hedvig Maria oli naimisissa kapteeni Anders Prystin kanssa. Bergmania pyydettiin kummiksi heidän 1792 syntyneelle pojalleen Lars Adolphille. Kapteeni Prystin sisar Charlotta Christina oli saanut miehensä luut-

nantti Adolph Magnus Gripenbergin kanssa 1781 pojan, Carl Adolphin, jonka kummi Bergmanista niin ikään tuli.

Kummissuhteista päätellen Bergman oli hyvissä väleissä apteekkariksi Lars von Mellin kanssa. Luonnollisesti jo viranhoito edellytti heiltä yhteistyötä. Bergman ja von Mell olivat myös kummeina lasaretin kirjanpitäjän Gabriel Colménin tyttärelle. Toisaalta Bergman tunsikin melko suurella todennäköisyydellä kaikkien von Mellin tyttärien aviomiehet jo entuudestaan: Haartmanin ja Helleniuksen lääkäri- ja akatemiamiipiireistä, kapteeni Prystin yhden aiemman kummilapsensa äidin veljenä. Kummipyyntö on tällöin saattanut tulla kumman tahansa vanhemman puolelta. Virkayhteyksien perusteella vaikuttaa siltä, että suurin osa kummissuhteista syntyi lapsen isän ammatin ja aseman kautta, mutta Bergmanin kummissuhteet viittaisivat siihen, että äideillä saattoi olla osansa etenkin tapauksissa, joissa kummiksi pyydetty tunsikin lapsen molemmat vanhemmat.

Von Mellien avioitumiskuviot ja niistä seuranneet kummissuhteet viittaavat varsin tiiviisiin verkostoihin terveyden alan toimijoiden kesken. Käsitystä tukee se, että Bergmanista tuli myös kahden väliskärin lapsen kummi, kaupunginväliskäri Carl Gustaf Freuderin pojan 1780 ja lasaretinväliskäri Joachim Jacob Johnssonin pojan 1789. Moni Bergmania kummiksi pyytänyt henkilö olikin hänen kanssaan tekemisissä viran kautta. He saattoivat toki olla aika ajoin hänen hoidettavanaan, mutta kummissuhde tuskin perustui yksinomaan lääkäri-potilas-suhteeseen. Tähän on vaikea saada varmuutta, sillä piirilääkärit eivät yleensä mainitse potilaita nimeltä raporteissaan. Kuitenkin suurin osa piirilääkäreiden toiminnasta keskittyi muiden säätyläisten piiriin, niin virassa kuin sen ulkopuolella. Rahvaan kanssa piirilääkäri oli tekemisissä lähinnä tehdessään virkamatkoja maaseudulle ja jakaessaan ilmaisia lääkkeitä, kuten häneltä vaadittiin. Rahvas ei tavallisesti hakeutunut omatoimisesti piirilääkärin hoitoon ennakkoluulojensa vuoksi.⁴³

Björnlundilla oli kummissuhde vain kahteen terveydenhoidon ammattilaiseen. Näistä toinen oli rykmentin väliskäri Lindebäck, jonka 1800

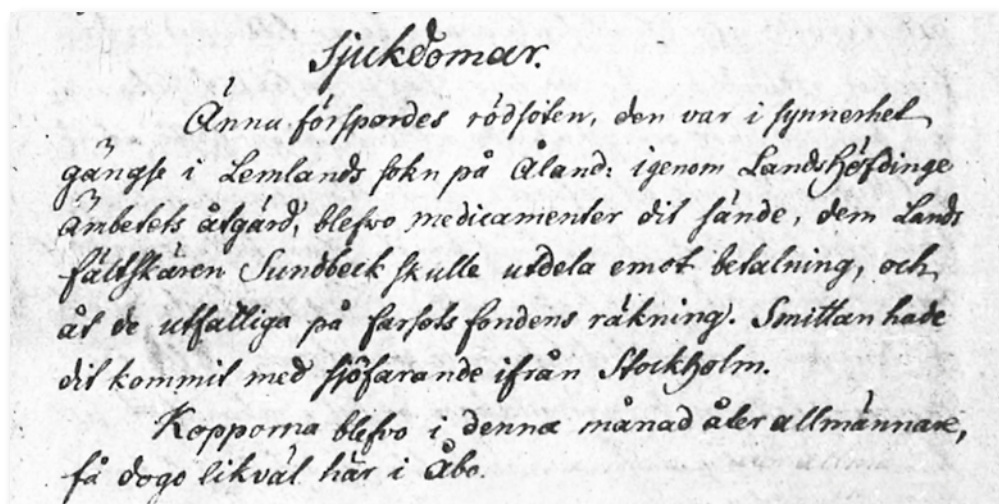
syntyneelle tyttärelle, Catharina Beatalle, hän ryhtyi kummiksi. Lindebäck olikin porilaisista statukseltaan lähimpänä Björnlundia, koska hänellä oli yliopistollinen tohtorintutkinto ja asessorin arvo viimeistään vuodesta 1804 lähtien. Toinen terveydenhoidon ammattilainen, johon Björnlundin perheellä oli kummissuhteita, oli apteekkari Stengrund, jonka esiköisen, 1778 syntyneen Johanna Elisabetin kummiksi Edla Holst kutsuttiin. Bengt Björnlund oli puolestaan seuraavana vuonna syntyneen Margareta Christinan kummi ja Lovisa Margareta 1786 syntyneen Beata Charlotan kummi.

Ammatillisten intressien ohella Stengrundia ja Björnlundia yhdistivät myös siteet kauppaneuvos Lars Sackléniin, yhteen Porin 1700-luvun jälkipuoliskon tärkeimmistä toimijoista. Sacklén oli koulutukseltaan lakimies, mutta teki päätyönsä Porin pormestarina (1750–91). Monikertaisena valtiopäivämiehenä hän pystyi vaikuttamaan kaupungin taloudellisen elämän kehittämiseen. Lisäksi Sacklén oli tehtailija.⁴⁴ Stengrund oli vuodesta 1777 lähtien naimisissa Sacklénin tyttären Anna Margaretan kanssa, joka jatkoi apteekin pitoa miehensä kuoleman (1795) jälkeen proviisorin avustuksella aina vuoteen 1810.⁴⁵ Bengt Björnlund ja Edla Holst olivat puolestaan Sacklénin 1773 syntyneen Adolph-pojan kummeja.⁴⁶

Myös Bergmanilla oli kummissuhteita Sacklénin sukuun, tarkemmin sanottuna Lars Sacklénin velipuoleen Claës Johan Sackléniin, joka tunnettiin vuodesta 1818 aateloituna Edelsköldinä. Claës Johan Sacklén toimi 1770-luvulla Turun hovioikeudessa auskultanttina, kanslistina ja varanotaarina. Vuonna 1782 hänestä tuli kaupunginsihteeri ja 1787 oikeusraatimies, jossa virassa hän oli, kun hänen poikansa Claës Otto syntyi 1791. Bergmanista tuli pojan kummi. Sacklén ehti monipuolisen uransa aikana toimia muun muassa Turun ja Porin lääninsihteerinä, Turun kunnallispormestarina, hallituskonseljin talousosaston jäsenenä ja valtiovaraintoimituskunnan päällikkönä.⁴⁷

Bergmanilla näyttää olleen yhteyksiä myös Sacklénin vaimon perheeseen. Sacklénin vaimo oli Helena Sophia Richter, jonka veli oli nahanparkitsija Jacob Christian Richter. Tämä sai vaimonsa Aurora Wegeliuksen kanssa 1785 lapsen, jonka kummiksi Bergman tuli. Myös kolmas Richter, Magdalena Catharina, pyysi Bergmania lapsensa kummiksi, mutta epäselväksi jää, miten hän oli sukua muille Richtereille. Magdalena Catharina Richterin aviomies oli merikapteeni Henrik Ståhlström.

Sacklén edustaa Bergmanin kummissuhteissa enemmistöä eli virkamiehiä. Suuri osa Bergmanin kummilasten isistä oli korkea-arvoisi-

Johan Gabriel Bergman raportoi seikkaperäisesti ja kirjoitti monien piirilääkäreiden tavoin alueensa tautitilanteen kuukausittaisesta kehitymisestä. Kuvassa Bergman kertoo punataudin ja isorokon leviämisestä ja alueella jaetuista ilmaisiläkkeistä vuonna 1779. [LÄHDE](#)

sia talouden, hallinnon ja oikeuden virkamiehiä. Yksi tunnetuimmista oli Arndt Johan Winter, Turun ja Porin lääninkamreeri ja Suomen Talousseuran rahastonhoitaja. Winter toimi 1770-luvun puolivälistä alkaen peräti 38 vuoden ajan lääninkamreerina. Vuonna 1778 hän nai Margareta Lovisa Wernerin ja sai tämän kanssa kolme lasta, joista yksi oli Bergmanin kummilapsi, 1780 syntynyt Hedvig Margaretha. Winter jäi kahdeksan vuotta myöhemmin leskeksi.⁴⁸

Oikeuden virkamiehiä oli lääninrahaston hoitajan poika Otto Carlstedt, joka oli toiminut Turun hovioikeuden ylimääräisenä kanslistina, varasotatuomarina ja sotatuomarina vuodesta 1760. Vuonna 1777 Carlstedt sai asessorin arvonimen, ja samana vuonna syntyi hänen poikansa Arvid, jonka kummi Bergmanista tuli. Toinen Bergmania kummiksi pyytänyt asessori oli Karl Limnell, kirkkoherran poika, joka opiskeli Turussa tuomariksi ja toimi uransa aikana Turun hovioikeuden auskultanttina, kanslistina ja varanotaarina sekä laivaston sotatuomarina ennen kuin hänet nimitettiin asessoriksi. Myös Arvid Cederwald, joka oli sihteeri pyytäessään Bergmania poikansa kummiksi 1792, nimitettiin samana vuonna asessoriksi. Hänet aateloitiin 1809 von Cederwaldiksi.⁴⁹

Suurin osa Björnlundien kummiverkostosta löytyvistä pappismiehistä oli Porin triviaalikoulun opettajia. Vielä 1700-luvun alkupuolella tämän ryhmän edustajat kuuluivat pappissäädyn alimpaan kerrostumaan: opettajan pestiä pidettiin välietappina ennen varsinaiseen papin tehtävään siirtymistä. Vuosisadan jälkipuolella opettajiston status alkoi kuitenkin nousta, kun opettajan tehtävistä tuli pysyvämpiä ja palkkaus koheni.⁵⁰

Björnlundeilla oli vahvat kummisiteet Porin koulussa nousujohtaisen uran tehneeseen Carl Fr. Johanssoniin. Hän toimi collegana, kun Lovisa Margareta Björnlund oli hänen poikansa Carl Christianin kummina 1788. Kahdeksan vuotta myöhemmin, kun Magdalena Christina Elisabetin kummiksi pyydettiin asessori Björnlundia, Johnsson oli edennyt koulun konrehtoriksi (1795). Rehtoriksi hänet nimitettiin 1804. Lisäksi Björnlund oli sijaiskummina rehtori (1760–91) ja rovasti (1783) Fredrik Reinhold

Branderin lapselle everstilutnantti Ernst Gustav von Willebrandin puolesta.

Valtaosa Porin papeista ja erilaisten akateemisten ammattien harjoittajista kuuluivat johonkin kauppiassukuun.⁵¹ Fredrik Brander käy tässä esimerkkinä. Suvulla oli 1700-luvulla kaupungin raadissa kolme edustajaa, joista kaksi toimi varapormestareina. Valtaosa suvusta hankki laajan koulusivistyksen, minkä Jarkko Keskinen arvelee selittävän, miksi siitä löytyy vain virkamiehistöön ja pappisammatteihin vihkiytyneitä, ei alempaan porvaristoon kuuluvia.⁵²

Kappalainen Johan Sourander – jonka lasten kummeina Björnlundit olivat 1780, 1783 ja 1787 – on toinen esimerkki papiston kuulumisesta kauppiassukuun. Itse asiassa Souranderit kuuluivat Porin kauppiasyhteisön ytimen muodostaneisiin sukuihin, joiden ympärille muut suvut rakensivat kontaktejaan.⁵³ Kappalaisen isä Johan Sourander vanhempi osallistui kaupungin hallintoon raatimiehenä ja varapormestarina. Souranderin nuorempi poika Erland jatkoi isänsä jalanjäljissä ja siirsi aikanaan perheen liiketoiminnan omien poikiensa ja vävyjensä hoidettavaksi.⁵⁴ Varapormestarin vaimo Anna Lönnroth oli suosittu kummi, johon myös Björnlund turvautui, kun hänen tyttärensä synnytti esikoisensa.

Turussa piirilääkäriä kummiksi pyytäneet oppisäädyn edustajat olivat korkea-arvoisempia kuin Porissa. Joukosta erottuu professorien Haartman ja Hellenius lisäksi Pehr Adrian Gadd, Turun akatemian kemian professori ja maatalouden tutkija. Gadd oli jo eläessään tunnettu myös ulkomailla, ja häntä on pidetty yhtenä 1700-luvun Ruotsin merkittävimmistä tiedemiehistä. Hänet nimitettiin 31-vuotiaana kemian ja talousopin ylimääräiseksi professoriksi 1758 ja 1762 varsinaiseksi professoriksi. 1760-luvulla hän oli akateemisen uransa huipulla. Näihin vuosiin ajoittuu myös hänen poikansa Adam Fridricin syntymä. Pojasta tuli Bergmanin kummilapsi. Gaddin vaimo oli piispa Jonas Fahleniuksen tytär Brita Sidonia, joka tuli tunnetuksi runoilijana.⁵⁵

Lars Olof Lefrén oli neljäs Bergmania lapsensa kummiksi pyytänyt professori. Lefrén pääsi talollisen poikana opiskelemaan Skaran

kouluun ja lukioon, myöhemmin Turkuun. Hänestä tuli 1772 kreikan ja heprean kielten professori ja 1784 kolmas teologian professori. Samana vuonna hänet vihittiin papiksi. Myöhemmin hän toimi myös akatemian rehtorina ja Turun tuomiokapitulin jäsenenä. Hän oli kielten professori saadessaan 1781 vaimonsa Johanna Sofia Leijonanckerin kanssa tyttären, Anna Elisabethin.⁵⁶ Bergmania pyydettiin tytön kummiksi.

Porissa ei ollut akatemiaa, mutta kaupungista löytyi kasarmi. Vaikka Porin rykmentin usein muualta tulleet aateliset upseerit etsivät lastensa kummit omasta piiristään, mukaan kelpuutettiin myös kaupunkilaisia. Bengt Björnlund ja Edla Holst kutsuttiin kapteeni ja ritari Berndt Johan Eneskjöldin ja tämän kolmannen puolison, vapaaherratar Catharina Charlotta De Carnallin pojan Carl Konstantinin kummeiksi 1767.⁵⁷ Tässä vaiheessa elämänsä Eneskjöld asui Porin lähellä sijaitsevalla Lytteböen eli Lyt-tylän säterillä, johon suvulla oli ollut omistusoikeus vuodesta 1663 lähtien.⁵⁸

Björnlundin kummipoika Carl Konstantin seurasi isiensä tietä sotilasuralle 1777 ja eteni majuriksi. Hän oli mukana Anjalan liitossa, minkä vuoksi hänet tuomittiin 1790 maanpetoksesta kuolemaan, mutta armahdettiin. Carl Konstantin vietti loppuelämänsä Tukholmassa, missä hän avioitui kauppakollegion kamreerin tyttären Margaretha Maria Zellingin kanssa. Björnlund sai 1803 tiedon tämän kummilapsensa kuolemasta.⁵⁹

Björnlundin perheenjäseniä pyydettiin kummeiksi ylempään porvaristoon tai vielä korkeammalla oleviin perheisiin. Silti joukossa on muutamia kummilapsia käsityöläisperheistä. Vuonna 1793 Edla ja Bengt olivat maalari Johan Granin lapsen, 1794 kaakelimestari Mikael Henbergin lapsen ja 1800 räätälikisälli Abel Linderrin lapsen kummeina. Vielä 1795 Edla Holst oli rakuuna Matts Thomassonin lapsen kummina.

Tämä selittynee osittain sillä, että hyödynajan hengessä tapahtunut manufaktuurien perustaminen lisäsi porilaisten käsityöläisten määrää, kohotti näiden ammattitaitoa ja lisäsi heidän arvostustaan.⁶⁰ Björnlundeja kummeiksi pyytäneet käsityöläiset olivat arvostetuimmasta

päästä, ja heidän taidoilleen oli kysyntää säätyläisten parissa. Omistajansa statuksesta kertovat uudenlaiset uunit yleistyivät nopeasti 1700-luvun jälkipuolella. Etenkin saleihin tulevat uunit päällystettiin kaakeleilla, joita paikalliset mestaritkin valmistivat yksivärisinä. Kirkkomaalarit puolestaan toimivat usein koristemaalareina ja maalasivat kuviot tai maisemakuvat säätyläisten tapetteihin.⁶¹ Maalari Johan Granin asemasta kertoo se, että hänen poikansa kummeina oli piirilääkärin lisäksi myös pormestari Mörtengren Eneskjöld-suvusta tulevan puolisonsa kanssa. Granilla oli myös varaa lähettää poikansa myöhemmin Turun akatemiaan opiskelemaan.

Bergmanilla kummilasten vanhempien korkea-arvoisesta akateemisesta ja hallinnollisesta seurasta erottuvat poikkeuksina erityisesti rusthollari Nils Wikman ja nahanparkitsija Jacob Christian Richter. Wikman tosin opiskeli ainakin jonkin aikaa Turun akatemiassa, ja hänestä tuli myöhemmin Vehmaan kihlakunnan kruunuvouti. Huomattava piirre kauppiaiden ja muiden porvarissäädyn edustajien kesken oli, että Bergman oli tavallisesti näiden lasten korkea-arvoisin kummi (mainittu ensimmäisenä). Ei kenties ole sattumaa, että Bergman ryhtyi viiden kauppiaan lapsen kummiksi vain piirilääkärinä ollessaan, mutta asessorin arvonimen saatuaan vain yhden kauppiaan lapsen kummiksi. Kummiudesta ei ollut tapana kieltäytyä, mutta kummin ja lapsen vanhempien välillä piti pääsääntöisesti olla jonkinlainen yhteys ennen kummiksi pyytämistä.⁶² Käytännössä tämä on voinut tarkoittaa sitä, että kauppiaat katsoivat sopivaksi pyytää piirilääkärinä kummiksi, mutta vertikaalinen kummisuhde muuttui liian jyrkäksi Bergmanin noustua asessoriksi. Tämän viimeisen kauppiaan lapsi jäi myös Bergmanin viimeiseksi kummilapseksi. Kyseessä oli Christian Trappin ja tämän vaimon Anna Sophia Ludgrenin poika Christian, joka syntyi heinäkuussa 1793, vain muutama kuukausi ennen Bergmanin kuolemaa.

Piirilääkärit kummeina

Kummius oli tärkeää tässä artikkelissa käsiteltyjen piirilääkäreiden verkostoitumisessa, koska

molemmat lääkärit olivat tulleet kaupunki-yhteisönsä ulkopuolelta eikä kummallakaan ollut käytännössä mahdollisuuksia luoda siteitä omilla tai lastensa avioliitoilla. Oli pikemminkin niin, että Björnlundin tyttären saama avioton lapsi vaikutti haitallisesti myös perheen muiden jäsenten mahdollisuuksiin saada uusia kummissuhteita. Toisaalta kummius oli myös ikään sidottu asia: hyvin iäkkään kummin valitseminen ei ollut viisas verkostoitusstrategia. Naimattomuus taas teki Bergmanista erityisen kysytyin kummin, samoin kuin hänen pitkään jatkunut asemansa Turun ainoana lääkärinä. Häntä pyydettiin kummiksi vielä viimeisinä elinvuosinaan, sillä hän oli sairasteluun menehtyessään vasta 61-vuotias.

Turku ja Pori poikkesivat monella tavalla toisistaan, ja erot näkyivät myös piirilääkäreiden kummissuhteissa. Turun akatemia ja hovioikeus hallitsivat selvästi Bergmanin suhteita. Björnlundien perheen kummilapset tulivat puolestaan Porin kauppiaskunnan ylimmistä kerroksista ja triviaalikoulun opettajakunnasta. Näyttääkin siltä, että oppineiston ollessa vähäistä kauppiaskunnasta muodostui piirilääkärin lähin viiteryhmä.⁶³ On myös selvää, ettei kauppiaskunnan alapuolella olevien kummeiksi asetuttu. Jos näin kävi, kyseessä oli poikkeuksellisen arvostettu käsityöläinen tai sitten yhteys löytyi jonkun kummilapsen äidin suvusta

(kuten Richtereiden kohdalla näyttää olleen). Myös piirilääkärin oman aseman vaihtelulla oli vaikutusta siihen, keiden lasten kummiksi häntä pyydettiin: erityisesti Bergmanin kohdalla oli selvää, että häntä pyydettiin kauppiasperheistä kummiksi useammin hänen ollessaan piirilääkärinä kuin myöhemmin asessorina.

Erityisesti ammatin kautta syntyneet verkostot vaikuttavat olleen sikäli tiiviitä, että monessa tapauksessa kummiksi pyydetty tunsikin lapsen molemmat vanhemmat, ja näiden kautta solmittiin lisää kummissuhteita. Myös kokonaiset perheet pyysivät piirilääkärinä lastensa kummiksi jopa kahdessa polvessa, kuten von Mellien tapauksessa. Eri kummilasten vanhempien kesken näyttää olleen niin ikään yhteyksiä, ja näissä suhteissa Bergmanin ja Björnlundin verkostot kohtaavat: molemmat olivat kummina Sacklénien lapselle, ja nämä Sacklénit olivat veljeksiä keskenään. ■

Artikkeli on vertaisarvioitu.

Fil. maist. **Saara-Maija Kontturi** tekee Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella väitöskirjaa piirilääkäreiden professionalisoitumisesta 1750-1850. Fil. tri **Jari Eilola** työskentelee akatemiaturkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Early district doctors as godparents • District doctors began working in the Swedish realm in the eighteenth century. They had their own work district as their area of responsibility, in which they usually began as outsiders. This article takes a microhistorical look at the godparent relationships of two early district doctors working in Finland, as examples of networking within a new community. The objects of research are Johan Gabriel Bergman (1732-93) from Turku and Bengt Björnlund (1732-1815) from Pori. Both are interesting, not only for their length of service, but also for not having the opportunity to network in their places of residence by means of family relations. Bergman was a bachelor, and Björnlund had only one daughter. Godparent relationships created bonds that crossed the generations and the estates for district doctors. These bonds were made both vertically (doctors were asked to become godparents by members of lower social orders) and horizontally (among peers). Differences between the towns in their distribution of the estates and professions also affected the distribution of professions within the godparent relationships of the doctors. In Pori, Björnlund mainly had links with burghers, while for Bergman in Turku the relationships were mainly with clerks. Networks based on family and profession are clearly discernible in the godparent relationships; the parents of the doctors' godchildren were related to each other or had dealings with each other professionally. Björnlund divided his godparent duties with his wife and daughter, but the birth of his daughter's illegitimate child somewhat affected the tying of godparent relationships. Bergman was asked relatively often to be a godparent, essentially because of his bachelor status, and he became a godfather even in the last months of his life at around 60. Björnlund lived to over 80, and his godchildren numbered something close to his final count of years.

Viitteet

- 1 Kontturi on käynyt läpi kasteluettelot Turusta ja Eilola Porista.
- 2 Ericsson 2000: 273, 276; Tadmor 2001: 214; Berteau ym. 2012: 453; Alfani ym. 2012: 482–483.
- 3 Fagerlund 2000: 352; Kotilainen 2008: 234.
- 4 Ericsson 2000: 276.
- 5 Peltonen 2006: 155, 161, 166; Kotilainen 2008: 45–46.
- 6 Kotilainen 2008: 46–47.
- 7 Kontturi 2014: 1, 5–6.
- 8 Kontturi 2014: 6–7.
- 9 Forsius 2001.
- 10 Forsius 1997.
- 11 Kotilainen 2008: 229; Keskinen 2012: 82.
- 12 Fagerlund 2000: 348; Berteau ym. 2012: 453.
- 13 Fagerlund 2000: 348; Berteau ym. 2012: 455–462; Alfani ym. 2012: 489–491.
- 14 Ericsson 2000: 277, 280; Berteau ym. 2012: 462.
- 15 Keskinen 2012: 130, 132–133.
- 16 Kotilainen 2008: 234.
- 17 Lempiäinen 1965: 188.
- 18 Uotila 2013: 253.
- 19 Ericsson 2000: 284; Fagerlund 2000: 352, 354–355; Piilahti 2007: 236–237; Berteau ym. 2012: 456; Keskinen 2012: 132–133.
- 20 Uotila 2013: 253, 273.
- 21 Lempiäinen 1965: 176–177, 185–187; Fagerlund 2000: 348; Alfani ym. 2012: 486, 488.
- 22 Alfani ym. 2012: 486, 489; Berteau ym. 2012: 453.
- 23 Lext 1984: 86–88; Lempiäinen 1965: 196, 200–201; Piilahti 2007: 239; Kotilainen 2008: 29. Aineiston käsittelyn ongelmista muualla ks. esim. Fagerlund 2000: 350; Berteau ym. 2012: 456, 460–461.
- 24 Lext 1984: 89–91.
- 25 Keskinen 2012: 125–126.
- 26 Fagerlund 2000: 352; Kotilainen 2008: 234.
- 27 Forsius 1997.
- 28 Keskinen 2012: 94, 98.
- 29 Keskinen 2012: 148–152. Ks. myös Alfani ym. 2012: 489–491.
- 30 Kotilainen 2012: 318–320.
- 31 Anrep 1861: 204, Tab. 4. Hastfehr oli naimisissa serkkunsa vapaaherratar Ottiliana Hedvig Hastfehrin kanssa, jonka sisar oli puolestaan majuri ja ritari Bernd Johan Eneskjöldin toinen vaimo.
- 32 Ojala 1999: 320–327; Kaukiainen 2008: 170–171; Keskinen 2012: 97. Fredrik Idman (s. 1757) oli Huittisten kirkkoherra Nils Idmanin (nuoremman) ja Margareta Elisabet Rothovuoksen poika. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Fredrik Idman, nro 9250.
- 33 Fagerlund 2000: 354.
- 34 Keskinen 2012: 129–130.
- 35 Berteau ym. 2012: 459–460.
- 36 Nimikkeistä ks. Tamelander 1936.
- 37 Vainio-Korhonen 2012: 245; Ruuth & Jokipii 1958: 537, 663–665; Karsten 1933: 59.
- 38 Nikula 1970: 232–233.
- 39 Hjelt 1893: 714. Von Mell oli ennen Turkuun siirtymistään joitakin vuosia apteekkarina Porissa. Hänen ja akatemian välisenä yhteys-henkilönä toimi Johan Haartman. Karsten 1933: 30, 47.
- 40 Klossner 1956: 37.
- 41 Savolainen 2001; *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Gabriel Erik Haartman, nro 9020.
- 42 Forsius 2000.
- 43 Kontturi 2014.
- 44 Ruuth & Jokipii 1958: 614–616; Karonen 2004: 86, 103–104, 111–114; Heino 2009; Keskinen 2012: 108, 144, 190, 192–194; Keskinen 2013: 209.
- 45 Karsten 1933: 59–60; Ruuth & Jokipii 1958: 665.
- 46 Kummisuhde ei kuitenkaan vaikuttanut Adolphin ammatinvalintaan. Hänestä tuli lasiruukin notaari ja hänen vanhemmasta veljestään lääkäri. Keskinen 2012: 209.
- 47 *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Claes Johan Sacklén, nro 9409.
- 48 Teerijoki 2007.
- 49 *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Arvid Cederwald, nro 8296. *Ylioppilasmatrikkelin 1640–1852* mukaan Limmell nimitettiin asesoriksi 1791, mutta hänen nimikkeensä on assessorin jo vuoden 1789 kasteluettelossa (Karl Limmell, nro 8307).
- 50 Ruuth & Jokipii 1958: 654; Joutsivuo 2010: 137–138, 141–144, 153–154.
- 51 Keskinen 2012: 92, 98.
- 52 Keskinen 2012: 107.
- 53 Keskeisimpiä perheitä olivat Souranderien lisäksi Moliisit, Backmanit ja Branderit. Muita merkittäviä kauppiassukuja olivat Selinit, Thurmanit, Björkmanit, Kellanderit ja Indreniukset. Keskinen 2012: 102.
- 54 Keskinen 2012: 102, 106; Keskinen 2013: 210; Sourander 1934: 82–83, 96–98.
- 55 Niemelä 2000.
- 56 *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Lars Lefrén, nro 7241.
- 57 Anrep 1858: 738, Tab. 5; Wasastjerna 1879: 339, Tab. 5.
- 58 Avellan 1907: 172–173.
- 59 Anrep 1858: 739, Tab. 8; Wasastjerna 1879: 340–341, Tab. 8.
- 60 Keskinen 2012: 92, 98, 189–190.
- 61 Heikkinen 2005: 30, 32; Tarna 2005: 98–99.

- Muodin virtausten seuraamisen on sanottu olleen tärkeää niille suvuille, joilla ei ollut pitkää jalosukuisuuden perinnettä. Lagerstam 2005: 19.
- 62 Uotila 2013: 252–254.
- 63 Näin näyttää käyneen esimerkiksi Barthold Rudolf Hastille Vaasassa. Ks. Luukko 1979: 123–124, 215–217, 220.

Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäislähteet

Turun maakunta-arkisto

Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto
Kaupunkiseurakunnan syntyneiden kastettujen luettelot 1732–1810 (I C1: 3–5)

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto
Ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot 1756–1803 (I C2: 2)

ONKO SINUN KIRJASI VUODEN SUKUKIRJA 2014?

Vuoden Sukukirja -kilpailu on järjestetty vuodesta 1991 lähtien. Kilpailuun voidaan ilmoittaa vuonna 2014 ilmestynyt sukukirja, josta toimitetaan yksi kappale 30.1.2015 mennessä Suomen Sukututkimusseuran kirjastoon osoitteella Liisankatu 16 A, 00170 Helsinki.

Kilpailun tulokset julkistetaan Valtakunnallisilla Sukututkimuspäivillä Salossa 14.3.2015.

Tiedusteluihin vastaa Seuran kirjastonhoitaja Vuokko Pärssinen-Tainio (kirjasto@genealogia.fi, puh. 010 387 7900).

ÄR DIN BOK ÄRETS SLÄKTBOK 2014?

Tävlingen Ärets Släktbok har anordnats sedan år 1991. Till tävlingen kan anmälas de släktböcker som utkommit år 2014 och som senast 30.1.2015 levererats till Genealogiska Samfundets i Finland bibliotek, Elisabetsgatan 16 A, 00170 Helsingfors.

Resultatet kungörs under Släktforskardagarna i Salo 14.3.2015.

På förfrågningar svarar Samfundets bibliotekarie Vuokko Pärssinen-Tainio (kirjasto@genealogia.fi, tfn 010 3987 7900).

Kirjallisuus

- Alfani, Guido, Vincent Gourdon & Agnese Vitali 2012: Social customs and demographic change: the case of godparenthood in Catholic Europe. *Journal for Scientific Study of Religion* 51(3): 482–504.
- Anrep, Gabriel 1858: *Svenska adelns ättar-taflor, första afdelningen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
- 1861: *Svenska adelns ättar-taflor, andra afdelningen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
- Avellan, Niilo J. 1907: Tietoja muutamista entisen Ulvilan pitäjän maataloista. Teoksessa *Satakunta: Kotiseutututkimuksia*, osa 1. Helsinki: Satakuntalainen Osakunta.
- Berteau, Camille, Vincent Gourdon & Isabelle Robin-Romer 2012: Godparenthood: driving local solidarity in Northern France in the early modern era. The example of Aubervilliers families in the sixteenth–eighteenth centuries. *The History of Family* 17(4): 452–467.
- Ericsson, Tom 2000: Godparents, witnesses, and social class in mid-nineteenth century Sweden. *The History of Family* 5(3): 273–286.
- Fagerlund, Solveig 2000: Women and men as godparents in an early modern Swedish town. *The History of Family* 5(3): 347–357.
- Forsius, Arno 1997: Bergman, Johan Gabriel (1732–1794). Teoksessa *Kansallisbiografia. Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5881/>> (luettu 22.8.2014).
- 2000: Hellens, Carl Niclas von (1745–1820). Teoksessa *Kansallisbiografia. Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2589/>> (luettu 22.8.2014).
- 2001: Björnlund, Bengt (1732–1815). Teoksessa *Kansallisbiografia. Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5890/>> (luettu 22.8.2014).
- Heikkinen, Maire 2005: Kustavilaiset tapetit. Teoksessa *Suomen antiikkiesineet*, osa 2: *Kustavilaisuudesta empireen*. Porvoo: Weilin+Göös.
- Heino, Ulla 2009: Kauppaneuvos Lars Sacklén (1724–1795). Teoksessa *Suomen talouselämän vaikuttajat*. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/talouselamvaikuttajat/?iid=7>> (luettu 21.8.2014).
- Hjelt, Otto E. A. 1893: *Svenska och finska medicinalverkets historia 1663–1812*, tredje delen. Helsinki: Helsingfors Central-Tryckeri.
- Joutsivuo, Timo 2010: Papeiksi ja virkamiehiksi. Teoksessa *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*,

- toim. Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen. Helsinki: SKS.
- Karonen, Petri 2004: *Patruunat ja poliittikot. Yritysjohtajat taloudellisin ja poliittisin toimijoina Suomessa 1600–1920*. Helsinki: SKS.
- Karsten, Walter 1933: *Farmacins historia i Finland*. Helsingfors: Farmaceutiska Föreningen.
- Kaukiainen, Yrjö 2008: *Ulos maailmaan! Suomalaisen merenkulun historia*. Helsinki: SKS.
- Keskinen, Jarkko 2012: *Oma ja yhteinen etu. Kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Turku: Turun yliopisto.
- 2013: Perinteiden jatkajat. Sukupolvenvaihdos 1700–1800-luvun porilaisissa kauppiaisperheissä. *Genos* 84(4): 207–219.
- Klossner, A. R. 1956. *Turun lääninsairaalan vaihteita 1756–1856. Ensimmäiset sata vuotta*. Turku: Turun yliopisto.
- Kontturi, Saara-Maija 2014: Parantajat ja tieteen tekijät. Piirilääkärit Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201403141347>>.
- Kotilainen, Sofia 2008: *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: SKS.
- 2012. Förtröende och andra former av symboliskt kapital i fadderskapsstrategier. *Historisk Tidskrift för Finland* 97(3): 295–326.
- Lagerstam, Liisa 2005: Kustavilaisuus. Teoksessa *Suomen antiikkiesineet, osa 2: Kustavilaisuudesta empireen*. Porvoo: Weilin+Göös.
- Lempiäinen, Pentti 1965: *Kastekäytäntö Suomen kirkoissa 1500- ja 1600-luvulla*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 69. Helsinki: SKHS.
- Lext, Gösta 1984: *Studier i svensk kyrkobokföring 1600–1946*. Göteborg: Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet.
- Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia, osa 2: 1721–1809*. Vaasa: Vaasan kaupunki.
- Niemelä, Jari 2000: Gadd, Pehr Adrian (1727–1797). Teoksessa *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2620/>> (luettu 24.8.2014).
- Nikula, Oscar 1970: *Turun kaupungin historia 1721–1809, ensimmäinen nide*. Turku: Turun kaupunki.
- Ojala, Jari 1999: *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Peltonen, Matti 2006: Mikrohistorian lajit. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. Helsinki: SKS.
- Piilahti, Kari-Matti 2007: *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. Helsinki: SKS.
- Ruuth, J. W. & Mauno Jokipii 1958: *Porin kaupungin historia, osa 2: 1558–1809*. Pori: Porin kaupunki.
- Savolainen, Raimo 2001: Haartman, Gabriel Erik von (1757–1815). Teoksessa *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/3472/>> (luettu 22.8.2014).
- Sourander, Bertil 1934: Släkten Sourander. Teoksessa *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja* 26. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Tadmor, Naomi 2001: *Family and Friends in Eighteenth-Century England: Household, Kinship, and Patronage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tamela, Eino 1936: Tullimiesten virkanimityksistä Ruotsin vallan ajalla henkilöhistoriallisessa kirjallisuudessamme. Teoksessa *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja* 18. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.
- Tarna, Tauno 2005: Kaakeliuunit. Teoksessa *Suomen antiikkiesineet, osa 2: Kustavilaisuudesta empireen*. Porvoo: Weilin+Göös.
- Teerijoki, Ilkka 2007: Winter, Arndt Johan (1744–1819). Teoksessa *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS. <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4510/>> (viitattu 24.8.2014).
- Uotila, Merja 2013: Kylän kummit. Käsiyöläisten kummiverkostot maaseutuyhteisön sosiaalisten suhteiden heijastajina 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*, toim. Jari Eilola & Laura-Kristiina Moilanen. Helsinki: SKS.
- Vainio-Korhonen, Kirsi 2012: *Ujostelemattomat. Kätilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. Helsinki: WSOY.
- Wasastjerna, Oskar 1879: *Ättar-taflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln, osa 1: A–K*. Borgå: Utgivarens förlag.
- Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*, toim. Yrjö Kotivuori. Verkkojulkaisu 2005. <<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>> (luettu 27.8.2014).